

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2021S4D16SH5M664 ISSN-P: 2538-3701

**کیفرگذاری تعدد جرم با رویکرد قانون کاهش مجازات حبس
تعزیری ۱۳۹۹**

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۹/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۱/۱۸)

علی ملکی

چکیده

تغییر و تحول و اصلاح لازمه هر نظام حقوقی و قانونی است. برخی از حقوقدانان بر این اعتقادند که اصلاح و تغییر در نظام‌های حقوقی یکی از نشانه‌های پویایی آن است چراکه مرور زمان و مقتضیات و شرایط جامعه تغییر و اصلاح در نظام‌های حقوقی را اجتناب ناپذیر می‌کند. نظام حقوقی ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. قوانین کیفری و جزایی ایران در حدود یک قرن اخیر دچار تغییر و تحول بسیاری شده است. آخرین اصلاحات قوانین جزایی و کیفری در ایران قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ است که برخی قوانین و مواد و تبصره‌های موجود در قانون مجازات اسلامی را اصلاح نمود. از جمله موارد اصلاحی در این قانون، کیفرگذاری تعدد جرم است که دستخوش تغییر و تحولاتی شده است. بنابراین به منظور مطالعه و شناخت این تغییرات و اصلاحیه‌ها، این پژوهش با رویکردی توصیفی - تحلیلی درصدد ارزیابی و بررسی نحوه کیفرگذاری تعدد جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در این قانون برخی از قوانین مربوط به تعدد جرم اصلاح و تغییراتی در آن در حوزه کاهش مجازات‌ها اعمال و در برخی تغییراتی به نفع متهمین و مرتکبین انجام شده است. همچنین این قانون در موضوعات مرتبط با تعدد جرم در برخی مواد دامنه اختیارات قضات را افزایش داده است و برخی ابهامات موجود در قوانین گذشته را مرتفع نموده است.

واژگان کلیدی: کیفرگذاری، قانون مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹، تعدد جرم، کاهش جرم

مقدمه

نظام حقوقی، کیفری و جزایی ایران، هر چندسال یکبار شاهد اصلاحات و تغییراتی بوده است. این تغییرات در بیشتر برهه‌ها و در زمان ثبات حکومتها جزئی و در زمان تغییر حکومتها بنیادین بوده است. به عنوان مثال تغییرات در قوانین و مقررات حقوقی و کیفری پیش از انقلاب به صورت موردی و جزئی بوده است اما با وقوع انقلاب اسلامی ایران تغییرات بنیادینی در نظام کیفری و جزایی رخ داد. یکی از مهمترین این تغییرات اصلاحیه‌های عمیق در حقوق جزا و قوانین کیفری و تأسیس و تدوین قانون مجازات اسلامی است که بر مبنای اصول و موازین شرعی و الهی تدوین و به تصویب رسید. از آن پس نیز در قوانین و مقررات اصلاحیه‌های جزئی صورت گرفته است. آخرین اصلاحیه مربوط به قوانین کیفری و جزایی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ بوده است که براساس آن برخی از مواد و تبصره‌های قانون مجازات اسلامی تغییر و اصلاح شد. در بین مواد و تبصره‌های اصلاح شده قوانین و مقررات و مجازات‌های مربوط به تعدد جرم نیز مشاهده می‌شود. اگرچه در این اصلاحیه همه مواد و تبصره‌های مربوط به تعدد جرم تغییر و یا اصلاح نشده است، اما در برخی دیگر از مواد شاهد تغییر و اصلاحاتی هستیم. حال سوال این است که این تغییرات و یا اصلاحات در رابطه با مواد مربوط به تعدد جرم چه سمت و سویی داشته است؟ آیا این اصلاحات در جهت رفع ابهامات و محدودیت‌های قوانین مربوط به تعدد جرم بوده است؟ آیا این قوانین منجر به تشدید مجازات‌ها شده است؟ و یا برعکس تغییرات و اصلاحیه‌های صورت گرفته منجر به کاهش مجازات‌ها بوده و به نفع متهمین و مرتکبین بوده است؟ به همین منظور این پژوهش با رویکردی توصیفی - تحلیلی درصدد بررسی ماهیت این تغییرات و یافتن پاسخی برای سوالات ذکر شده است. بنابراین به منظور دستیابی به این هدف، در این پژوهش ابتدا به تعریف برخی مفاهیم و اصطلاحات نظیر کیفرگذاری، تعدد جرم، تعزیر و حبس تعزیری و مبانی و آثار تعدد جرم و... پرداخته شده است. در ادامه مختصری قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹ توضیح داده شده است و سپس مواد و تبصره‌های اصلاحی و جوانب و ابعاد آن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در نهایت به منظور تحلیل یافته‌ها، جمع بندی نهایی ارائه شده است.

بخش اول: مفاهیم و مبانی

پیش از پرداختن به بحث اصلی و تحلیل ماهیت تغییرات و اصلاحات مربوط به قوانین و مجازاتهای مترتب بر تعدد جرم، به منظور درک بهتر مباحث مطرح شده نیز آشنایی با مبانی و اصول مربوط به تعدد جرم و مجازات های تعزیری برخی مفاهیم و مبانی مرتبط با موضوع پژوهش به صورت خلاصه تشریح و سپس مباحث اصلی پژوهش ارائه خواهد شد.

بند اول: کیفرگذاری و کیفردهی

کیفرگذاری به معنای وضع کیفر، یکی از اعمالی است که به طور تاریخی توسط دولتها انجام گرفته است؛ اما از آنجا که دولت دارای این حق ذاتی نبوده است، این حق باید به وی اعطا شود و دارای مشروعیت الهی یا مردمی باشد. در حکومت ولایی، منشأ حق کیفرگذاری از خداوند ناشی می شود؛ زیرا منتخبین وی یعنی پیامبر(ص) و ائمه فقیه را با واسطه به این مقام نصب کرده اند و چون منشأ مشروعیت از آن خداست، ایشان ملزم به رعایت دستورهای الهی از جمله کیفرهای مقرر در شرع است (مجبی و ریاضت، ۱۳۹۵: ۳۵). بنابراین در نظامهای حقوقی مختلف قوانین، مقرراد، قواعد حقوقی و مجازاتها و کیفرهایی به منظور ایجاد نظم و مجازات و کیفر مجرمین وضع و توسط نهادهای ذریبند مورد اجرا گذاشته می شود. کیفرگذاری معمولاً توسط قوه مقننه صورت می گیرد و گاهی توسط قوه قضائیه و برخی سازمانها و نهادهایی ذریبند نیز پیشنهاد مورد می شود. کیفردهی نیز فرآیندی است که با تحمیل مجازات بر مجرم به تاوان تخطی از قانون، سعی در کنترل خطرات احتمالی آینده از سوی وی دارد. تعیین کیفر برای یک جرم، بر مبنای اصل تناسب صورت می گیرد که به موجب آن شدت کیفر باید متناسب با اهمیت رفتار مجرمانه بزهکار باشد. وقتی که رفتار مجرم متضمن خطر جدی برای جامعه است، قضات می توانند در تعیین کیفر از اصل تناسب جرم با مجازات عدول کرده و مجازات به مراتب سنگین تری بر مجرم تحمیل کنند. روی دیگر سکه آن است که با نرمی و مدارا با مجرم، ممکن است عدالت و دفاع اجتماعی به نحو بهتری تأمین شود (فلاحی، ۱۳۹۲: ۱۱۰). بنابراین فرآیند کیفردهی در درجه اول باید براساس قوانین و مقررات حقوقی و قوانین جزایی و کیفری باشد ولی در برخی شرایط و اوضاع و احوال با توجه به اختیاراتی که قوانین به

قوه قضائیه و یا قضات تفویض نموده است، این نهادها و شخصیت‌های حقوقی می‌توانند در فرآیند کیفردهی نقش داشته باشند.

بند دوم: تعزیرات، تعزیر و حبس تعزیری

واژه تعزیرات جمع کلمه تعزیر است که در لغت به معنای تأدیب، تنظیم و توقیر است. قانون مجازات اسلامی و قانون آئین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری ۱۳۷۸ به تعریف اصطلاحی آن پرداخته‌اند. ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی همانند ماده ۱۱ قانون راجع به مجازات اسلامی، واژه تعزیر را چنین تعریف نموده است «تعزیر، تأدیب و یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع تعیین نشده و به نظر حاکم واگذار شده است. از قبیل حبس و جزای نقدی و شلاق که میزان شلاق بایستی از مقدار حد کمتر باشد» (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۹: ۱۵-۲۱). در تعریفی دیگر تعزیر به معنی سرزنش و ملامت کردن است. همان گونه که معنای دیگرش تازیانه کمتر از حد شرعی است و علت اینکه آن را تعزیر نامیده‌اند این است که گناهکار را از تکرار گناه باز می‌دارد و مانع از انجام دوباره آن می‌شود (محبی و ریاضت، ۱۳۹۵: ۳۵). تعزیر از ویژگی‌هایی برخوردار است که در اینجا تنها به ذکر آنها بسنده خواهد شد. الف) معین نبودن مقدار و نوع، ب) تأدیب و عقوبت، ج) تمثیلی بودن، د) کمتر از حد (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۹: ۱۵). با مشخص شدن مفهوم تعزیر و بر پایه مفهوم تعزیر می‌توان به تعریف حبس تعزیری پرداخت. به بیانی ساده حبس تعزیری حبسی است که نوشته شده، سپس اجرا می‌شود و متفاوت با آن با حبس حدی در اختیاراتی است که حاکم دارد. گاهی حبس تعزیری مقابل حبس تعلیقی است که در مورد متهم اجرا نمی‌شود. اما حبس تعزیری اجرا می‌شود و نوعی تأدیب به‌شمار می‌آید که طبق شرع و ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی به نظر حاکم واگذار شده است (ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی). بنابراین حبس تعزیری حبس یا مجازاتی است که در مورد برخی از جرائم، که میزان آن در شرع و حدود الهی مشخص نشده است، تعیین می‌شود و میزان آن متناسب با جرم تعیین و سپس اجرا می‌گردد و جنبه تنبیهی و تأدیبی آن ارجحیت دارد.

بند سوم: تعدد جرم

تعدد جرم وضعیت خاصی است که در آن فردی مرتکب چند جرم شده و پس از آن در چنگال عدالت گرفتار می‌شود تا به خاطر همه آن جرایم مورد محاکمه و مجازات قرار گیرد. دو نکته در این تعریف نهفته است: اولاً، تعدد جرم زمانی مطرح می‌شود که متهم بیش از یک جرم را مرتکب شده باشد. ثانیاً، ادعای تعدد جرم زمانی صحیح است که در زمان محاکمه متهم، وی به خاطر هیچیک از جرایم ارتكابی مذکور، سابقاً محکوم و مجازات نشده باشد. بنابراین اگر متهم فقط یک جرم را اما در فواصل زمانی مختلف مرتکب شده باشد یا به خاطر یک یا چند مورد از آن جرایم قبلاً محاکمه و مجازات شده باشد اتهام تعدد جرم در مورد او صادق نیست (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۷۵). در تعریفی دیگر تعدد جرم عبارت است از ارتکاب جرایم متعدد قبل از صدور حکم محکومیت قطعی کیفری که در حقوق کیفری ایران به عنوان یک علت عام تشدید کننده مجازات محسوب می‌گردد. کیفیات مشدده به اوصاف و جهاتی گفته می‌شود که از سوی قانونگذار تعیین شده و دادگاه با احراز وجود جهات موصوف، نسبت به تشدید مجازات اقدام می‌نماید (فروغی و رحیمیان، ۱۳۹۴: ۱۷۲).

عدد جرم دارای صور مختلفی است، گاه فردی مرتکب فعل واحدی شده که دارای عناوین متعدد جرم است و ارتکاب یک عمل و رفتار واحد منجر به نقض دو یا چند ماده از قانون مجازات می‌شود، این نوع تعدد را تعدد معنوی یا اعتباری می‌گویند. مانند اینکه فردی با استفاده از سند مجعول مبادرت و شروع به کلاه برداری کند، در این صورت فعل واحد انجام گرفته ولی دارای دو عنوان مجرمانه است. همچنین گاهی فردی مرتکب اعمال متعددی اعم از فعل یا ترک فعل می‌شود که هر یک جرم واحدی به شمار می‌رود. ارتکاب جرایم متعدد در زمان های مختلف به نحوی است که در فواصل ارتکاب آنها درباره هیچ یک از جرایم ارتكابی حکم محکومیت قطعی صادر نشده است، به عبارت دیگر جرم دوم قبل از آنکه جرم اول منجر به یک محکومیت کیفری قطعی شود، ارتکاب یافته است (حمیری، ۱۳۹۵: ۱) که این نوع تعدد را تعدد مادی، عینی، حقیقی یا واقعی می‌گویند. براساس ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ هر گاه در جرائم تعزیری رفتار واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد

مرتکب صرفاً به یک مجازات آن هم مجازات جرم اشد محکوم می شود. به عنوان مثال چنانچه شخصی با ارائه سند مجعول شروع به کلاه برداری کند، رفتار وی دارای دو عنوان مجرمانه است که در تعیین مجازات باید صرفاً یک مجازات و آن هم مجازات بزهی که در قانون شدیدتر است لحاظ شده و مورد اجرا قرار گیرد. درباره مجازات تعدد مادی (واقعی) جرم در جرایم تعزیری نیز باید گفت که در قانون مجازات اسلامی نوع و جنس جرایم ارتكابی در تعیین مجازات و میزان آن مؤثر نبوده بلکه آنچه تأثیرگذار است، تعدد جرائم ارتكابی و وجود یا نبود حداقل و حداکثر برای مجازات قانونی جرم است (حمیری، ۱۳۹۵: ۱). در خصوص جرائم تعزیری هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد یا بیشتر باشد یا در مواردی که هر کدام از جرایم دارای حداقل و حداکثر است مانند اینکه مجازات جرمی از سه تا ده سال باشد با اینکه فاقد حداقل و حداکثر است مانند اینکه مجازات جرم سه سال حبس باشد در میزان مجازات مؤثر است و در هر فرض ضابطه تعیین مجازات متفاوت خواهد بود (حمیری، ۲: ۱۳۹۵).

بند چهارم: تأثیر تعدد جرم در مجازات

فردی که مرتکب چند جرم شده است با فردی که فقط یک جرم را مرتکب شده است قابل مقایسه نیست. طبیعی است که علی‌الاصول باید مجازات بیشتری در انتظار این فرد باشد. بنابراین تعدد جرم در تعیین میزان مجازات مؤثر است. اما نکته اینجاست که این مجازات همواره بیشتر از مجازات حالت عادی ارتكاب جرم واحد نیست و در مواردی هم که بیشتر است این مجازات بیشتر را نمی‌توان مبتنی بر تشدید دانست. به عبارت دیگر، انگیزه‌ها و اوضاع و احوال دیگری غیر از انگیزه تشدید در این مسئله مؤثر هستند (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۷۷). با این حال با توجه به اینکه افرادی که مرتکب جرائم متعدد می‌گردند، علاوه بر عدول از قوانین و مقررات، به صورت مکرر اقدام به ایجاد هرج و مرج و از بین بردن نظم عمومی یا تضییع حق و حقوق افراد و جامعه می‌کنند، می‌بایست تابع قوانین و مقررات خاص کیفری قرار گیرند و مجازاتهای مشخص شده برای این افراد نیز مشخص و معین گردد.

بخش دوم: مبانی تعیین مجازات تعدد جرم

در قوانین و مقررات حقوقی و کیفری ایران در رابطه با مبانی تعیین مجازات در موضوع تعدد جرم برخی اصول و مبانی وجود دارد که در ادامه توضیح داده شده است.

الف) موازین فقهی

در تدوین قانون مجازات اسلامی به کرات از فقه و منابع فقهی به عنوان یک منبع معتبر استفاده شده است. در این موارد، قانونگذار، تحت تأثیر موازین فقهی، در مواجهه با تعدد جرم پایبند به راه حلی است که مذهب و احکام آن در اختیار او قرار داده‌اند. به عبارت دیگر، در موارد تعدد جرم، قانونگذار به گونه‌ای تعیین مجازات خواهد کرد که چنانچه یکی از جرایم مربوط به جرایم مذهبی و شرعی باشد مرتکب حتماً به سزای عمل خویش برسد. در این موارد، بیش از آنکه عدالت مبانی تعیین مجازات در موارد تعدد جرم باشد، عبادت و تسلیم شدن در پیشگاه خدا چگونگی و میزان مجازات خاطی را مشخص خواهد کرد. با این همه، دستور الهی بر هر چیز دیگر مقدم است. بنابراین، چنانچه دستور الهی و شرعی راه حل دیگری را در موارد تعدد جرم پیشنهاد کرده باشد قانونگذار خود را ملزم به اطاعت می‌داند و حکم مذهب را بی هیچ کاستی و نقضی برای دادرس تعیین خواهد کرد.

ب) اجرای عدالت

یکی از مبانی تعیین مجازات تعدد جرم اجرای عدالت است. این اصل با نظر کانت مطابقت دارد. رویکرد کانت به مسئله جرم و مجازات مبتنی بر یک توجیه کاملاً اخلاقی بود. از نظر کانت، مجازات فردی که مرتکب جرم شده است فقط از این جهت ضروری و البته قابل توجیه است که وی هنجاری را نقض نموده است و عدالت اقتضا می‌کند که به خاطر آن عمل، سزای متناسب با آن را دریافت کند. بر این اساس، چنانچه مجرم به هر علتی مجازات نشود عدالت زیر سؤال خواهد رفت.

ج) مصلحت و نفع اجتماعی

گاهی برای تعیین میزان مجازات مرتکبین جرایم متعدد، قانونگذار نه تحت تأثیر باورهای مبتنی بر موازین فقهی است و نه اندیشه‌های عدالت. در واقع بیش از اصل

عدالت و فقه، مصلحت و فایده اجتماعی مطرح است؛ بدین معنی که در مواردی می‌توان مشاهده کرد که قانونگذار، مجازات مرتکبین جرایم متعدد را صرفاً براساس مصلحت و فایده اجتماعی تعیین می‌کند بدون اینکه در این خصوص تحت تأثیر موازین فقهی یا اخلاقی قرار گرفته باشد (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۸۲-۱۷۸).

بخش سوم: آثار تعدد جرم در قانون مجازات اسلامی

در رابطه با قانون و مقررات و مجازات‌های حاکم بر تعدد جرایم در قوانین و مقررات کیفری ایران در طول سالیان گذشته تغییراتی رخ داده است. آخرین اصول و ملاک‌های مجازات مربوط به تعدد جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ ذکر شده است و زوایا و جنبه‌های مختلف آن نیز مورد بررسی قرار گرفته است. با نگاهی به قانون جدید مجازات اسلامی و به خصوص مبحث مربوط به تعدد جرم می‌توان به این نتیجه رسید که این قانونگذار برخلاف قانون سال ۱۳۷۰ رویکرد نظام مندتری نسبت به مقوله تعدد جرم داشته است. قانونگذار در این قانون اولاً، تعدد جرم را در همه جرایم پیش بینی نموده و نحوه تعیین مجازات در هر مورد را نیز جداگانه مورد توجه قرار داده است؛ ثانیاً، برای نخستین بار پس از انقلاب، محدوده تشدید مجازات را برای مواردی که تشدید جزء آثار تعدد جرم است نیز به خوبی مشخص کرده است. نکته اخیر بدین معنی است که تشدید مجازات، یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی است. آثار دیگر تعدد جرم شامل: تعیین مجازات جرم واحد، تعیین مجازات جرم اشد، تجمیع مجازات، انتخاب مجازات جرم حدی است (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۷۵-۱۸۴) و تشدید مجازات.

الف) تعیین مجازات جرم واحد

گاهی علیرغم اینکه فردی مرتکب جرایم متعدد شده است قانونگذار فقط یک مجازات را برای او پیش بینی می‌کند. این حالت صرفاً مخصوص مواردی است که اولاً جرایم ارتكابی از جمله جرایم حدی باشد و ثانیاً جرم حدی ارتكابی نیز یکسان باشد. به عنوان مثال، فردی که به کرات مرتکب شرب خمر یا زنا شده است پس از دستگیری و محاکمه فقط به یک مجازات شرب خمر (۸۰ ضربه شلاق) یا فقط به یک مجازات زنا (۱۰۰ ضربه شلاق) (

محکوم خواهد شد و نه بیشتر. با این حال، اگر نوع جرم ارتكابی، یکسان لیکن مجازات آنها متفاوت باشد چنین قاعده‌های اعمال نخواهد شد. به عنوان مثال، اگر مرتکب، یک بار زنا‌ی غیرمحصن و بار دیگر، زنا‌ی محصن را مرتکب شده باشد هرچند جرم ارتكابی در هر دو مورد زناست، چون مجازات هر کدام متفاوت است مثل این است که دو جرم حدی مختلف مرتکب شده است که تعیین مجازات آنها بر اساس قاعده مورد بحث انجام نمی شود. ماده ۱۳۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ چنین مقرر می‌دارد: «در جرائم موجب حد، تعدد جرم موجب تعدد مجازات است مگر در مواردی که جرائم ارتكابی و نیز مجازات آنها یکسان باشد» قانونگذار در این ماده تأکید کرده است که چنانچه جرم و مجازات یکسان باشد، حتی اگر فردی ۱۰ بار مرتکب آن عمل شود فقط به یک مجازات محکوم خواهد شد (همان: ۱۸۶-۱۸۵).

ب) انتخاب مجازات جرم اشد

یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی، انتخاب مجازات جرم اشد است که در قوانین گذشته نیز چنین رویکردی دارای سابقه است. این حالت ظاهراً در صورت اجتماع دو شرط قابل تحقق است: تعزیری بودن جرائم ارتكابی و اعتباری بودن تعدد. شرط اخیر بدین معنی است که لازم است یک رفتار مادی مرتکب هم زمان دارای دو یا چند عنوان مجرمانه باشد. در این صورت، همانگونه که قانونگذار در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی تأکید کرده است، صرفاً مجازات جرم اشد مورد حکم قرار خواهد گرفت (همان: ۱۹۳).

ج) تجميع مجازات‌ها

قانونگذار در قانون مجازات اسلامی برخی از موارد تعدد جرم را باعث تجميع مجازات‌ها دانسته و این فرصت را به دادرس داده است که بتواند همه مجازات‌ها را اجرا کند. جمع مجازات‌ها در سه حالت مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است: تعدد مادی در جرائم حدی مختلف، تعدد مادی در جرم کذب ولی با موضوع مختلف و تعدد مادی جرائم حدی و

غیرحدی. با اینهمه، در مرحله اجرای حکم، گاه قانونگذار ترتیب خاصی برای اجرای مجازات پیشینی نموده است و مثلاً جایی که یکی از مجازات‌های جرایم حدی اعدام است فقط اعدام را قابل اجرا می‌داند یا جایی که مجازات حدی با مجازات حق‌الناس قابل جمع نیست اولویت را برای مجازات حق‌الناس قرار می‌دهد (همان: ۱۸۷).

د) انتخاب مجازات حدی

در برخی از موارد علیرغم وقوع جرایم متعدد، قانونگذار قاضی را ملزم کرده است که مرتکب را فقط به مجازات حدی محکوم کرده و همان را نیز به موقع اجرا بگذارد. این وضعیت، مربوط به حالتی است که چندین جرم از جمله یک جرم حدی واقع شده است لیکن ماهیت جرم حدی و جرم تعزیری یکسان است. به عنوان مثال، شخصی که هم مرتکب جرم سرقت تعزیری و هم مرتکب سرقت حدی شده باشد به حکم تبصره ماده ۱۳۵ فقط به مجازات جرم سرقت حدی محکوم خواهد شد (جعفری، همان: ۱۸۹).

ه) تشدید مجازات

یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی، تشدید مجازات است که قانونگذار آن را فقط در مورد تعدد جرایم تعزیری پذیرفته است. این تشدید مبتنی بر یک فایده عملی است زیرا قانونگذار، تشدید را هرگز از طریق جمع مجازات‌ها دنبال نکرده است. به موجب ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، قانونگذار دو وضعیت را از هم تفکیک کرده است: حالتی که فردی مرتکب حداکثر سه جرم می‌شود و حالتی که وی مرتکب بیش از سه جرم می‌شود. قانونگذار با این تفکیک خواسته است رویکرد معقولانه‌ای را به خصوص در مورد حالت اخیر در پیش بگیرد. بدیهی است فردی که مثلاً مرتکب ۱۰ جرم شده باشد جمع مجازات‌های این جرایم حتی اگر به صورت جمع حداقل‌ها باشد باز هم ممکن است حبس به اندازه بیش از عمر یک انسان را به دنبال داشته باشد که عملاً غیرمنطقی است. از این رو قانونگذار چنین پیش‌بینی کرده است که در حالت اخیر، مجازات مرتکب در فاصله بین حداکثر و حداکثر به اضافه نصف شدیدترین مجازات تعیین می

شود (همان: ۱۸۸). در تبصره ۱ این ماده نیز چنین آمده است: «در صورتی که از رفتار مجرمانه واحد نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، طبق مقررات فوق عمل خواهد شد» (قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲).

بخش چهارم: قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ و نحوه کیفرگذاری در حوزه تعدد جرم

در بسیاری از جوامع و کشورها قانونگذاران و قوه مقننه بنا به مرور زمان و به دلیل تغییر در اوضاع و احوال اجتماعی و همچنین تغییر در نوع، تعدد، ظواهر و نتایج جرائم و مجازات‌های مترتب بر آن، قوانین و مقررات حقوقی، کیفری و مجازات‌های مربوط به آن را تغییر، تعدیل و یا اصلاح می‌نمایند. این رویه در ایران نیز به تعدد رخ داده است. یکی از آخرین تغییرات و اصلاحاتی که در قوانین و مقررات حقوقی و کیفری رخ داد، اصلاح قانون مجازات اسلامی با عنوان «قانون کاهش مجازات حبس تعزیری» است. این قانون در جلسه علنی روز سه شنبه ۲۳/۰۲/۹۹ تصویب شد و طی نامه شماره ۲۸۷۵۷ مورخ ۲۲/۰۳/۹۹ از سوی رییس جمهور ابلاغ گردید. براساس این قانون برخی از مواد و تبصره‌های قانون مجازات اسلامی اصلاح و برخی نیز تغییر یافت. با توجه به موضوع پژوهش حاضر که بررسی نحوه تغییر و اصلاح کیفرگذاری و مجازات‌های مربوط به تعدد جرم است در ادامه صرفاً اصلاحیه‌های مربوط به تعدد جرائم بررسی شده است. این قانون برای اصلاح‌پذیری بیشتر مجرم و تناسب جرم مجازات و رعایت اصل فردی کردن مجازات، دایره اختیارات مقامات قضایی را در اعمال کیفیات مخففه در تخفیف و تبدیل مجازات به ویژه مجازات حبس به مجازات دیگر که در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محدودیتی وجود داشت این محدودیت‌ها با این قانون اصلاحیه برداشته شده است. یا در تعدد و تکرار جرم که اعمال تشدید مجازات الزامی بوده، این قانون اصلاحی تا حدودی الزام در تشدید مجازات در وضعیت تعدد و تکرار جرم را برداشته و با شرایطی در اختیار مقام قضایی قرار داده است و حتی اجازه اعمال تخفیف مجازات در حالات تعدد و تکرار جرم را پیش‌بینی کرده است. در ادامه اصلاحیه‌های صورت گرفته توضیح داده شده است. یکی از مواد قانون مجازات اسلامی که در رابطه با موضوع تعدد

جرم است، ماده ۷۲^۱ است که به شرح زیر اصلاح شده است: « تعدّد جرائم عمدی که مجازات قانونی حداقل یکی از آنها بیش از یک سال حبس باشد، مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس است». مدت تعیین شده در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ برای این ماده (بیش از شش ماه) بوده است که به بیش از یک سال افزایش یافته است (قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹). اصلاحیه ایجاد شده بدین صورت است که براساس ماده ۷۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنانچه قاضی هنگام صدور رأی با بیشتر از یک جرم با متهم مواجه باشد و مجازات یکی از این جرائم بیش از شش ماه حبس باشد؛ دیگر اجازه تبدیل مجازات به مجازات جایگزین حبس را ندارد، که در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ جهت حبس زدایی، مدت شش ماه به یک سال افزایش پیدا کرده و اختیار قضات در اعمال مجازات جایگزین حبس گسترده تر شده است (باقری فارسی، ۱۳۹۹: ۱). اصلاحیه دیگر در رابطه با موضوع تعدد جرم ماده ۱۳۴^۲ قانون مجازات اسلامی است. در این

۱. ماده ۷۲: تعدّد جرائم عمدی که مجازات قانونی حداقل یکی از آنها بیش از شش ماه حبس باشد، مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس است.

۲. ماده ۱۳۴: در جرائم موجب تعزیر هرگاه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه برای هر یک از آن جرائم حداکثر مجازات مقرر را حکم می کند و هرگاه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم باشد، مجازات هر یک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی مشروط به اینکه از حداکثر به اضافه نصف آن تجاوز نکند، تعیین مینماید. در هر یک از موارد فوق فقط مجازات اشد قابل اجراء است و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل یا غیرقابل اجراء شود، مجازات اشد بعدی اجراء می گردد.....

در هر مورد که مجازات فاقد حداقل و حداکثر باشد، اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد تا یک چهارم و اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم باشد تا نصف مجازات مقرر قانونی به اصل آن اضافه می گردد.

تبصره ۱- در صورتیکه از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، طبق مقررات فوق عمل می شود.

تبصره ۲- در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم، اعمال نمی شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می گردد.

تبصره ۳- در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف، دادگاه می تواند مجازات مرتکب را تا میانگین حداقل و حداکثر و چنانچه مجازات، فاقد حداقل و حداکثر باشد تا نصف آن تقلیل دهد.

تبصره ۴- مقررات تعدد جرم در مورد جرائم تعزیری درجههای هفت و هشت اجراء نمی شود. این مجازاتها با هم و نیز با مجازاتهای تعزیری درجه یک تا شش جمع می گردد.

بخش، اصل ماده ۱۳۴ اصلاح و چهار تبصره آن حذف شده است که اصلاح شده آن به شرح زیر است:

ماده ۱۳۴- در تعدد جرائم تعزیری، تعیین و اجرای مجازات به شرح زیر است:

الف) هرگاه جرائم ارتكابی مختلف نباشد، فقط يك مجازات تعیین می شود و در این صورت، دادگاه می تواند مطابق ضوابط مقرر در این ماده که برای تعدد جرائم مختلف ذکر شده، مجازات را تشدید کند.

ب) در مورد جرائم مختلف، هرگاه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، حداقل مجازات هر يك از آن جرائم بیشتر از میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر قانونی است.

پ) چنانچه جرائم ارتكابی مختلف، بیش از سه جرم باشد، مجازات هر يك، حداکثر مجازات قانونی آن جرم است. در این صورت دادگاه می تواند مجازات هر يك را بیشتر از حداکثر مجازات مقرر قانونی تا يك چهارم آن تعیین کند.

ت) در تعدد جرائم درجه هفت و درجه هشت با یکدیگر، حسب مورد مطابق مقررات این ماده اقدام می شود و جمع جرائم درجه هفت و درجه هشت با درجه شش و بالاتر سبب تشدید مجازات جرائم اخیر نمی شود. در جمع این جرائم با جرائم درجه شش و بالاتر، به طور جداگانه برای جرائم درجه هفت و درجه هشت مطابق این ماده تعیین مجازات می شود و در هر صورت مجازات اشد قابل اجراء است.

ث) در هر يك از بندهای فوق، فقط مجازات اشد مندرج در دادنامه قابل اجراء است و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل شود یا به موجبی از قبیل گذشت شاکی خصوصی، نسخ مجازات قانونی یا مرور زمان غیر قابل اجراء گردد، مجازات اشد بعدی اجراء می شود و در این صورت میزان مجازات اجراء شده قبلی در اجرای مجازات اشد بعدی محاسبه می شود. آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و عفو در حکم اجراء است.

ج) در هر مورد که مجازات قانونی فاقد حداقل یا ثابت باشد، اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه می تواند تا یک ششم و اگر بیش از سه جرم باشد تا یک چهارم به اصل آن اضافه کند.

چ) در صورتی که در جرائم تعزیری، از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم آشد محکوم میشود.

ح) هرگاه در قانون برای جرمی یکی از مصادیق مجازات‌های مندرج در مواد (۲۳) یا (۲۶) این قانون به‌عنوان مجازات اصلی مقرر شده باشد، آن مجازات در هر صورت اجراء می‌شود، حتی اگر مربوط به مجازات غیرآشد باشد. همچنین اگر مجازات آشد وفق ماده (۲۵) این قانون، فاقد آثار تبعی و مجازات خفیف‌تر دارای آثار تبعی باشد، علاوه بر مجازات اصلی آشد، مجازات تبعی مزبور نیز اجراء می‌شود.

خ) در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف مجازات برای هر یک از جرائم، مطابق مواد (۳۷) و (۳۸) این قانون اقدام می‌شود.

د) در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌شود.

در رابطه با اصلاح اصل ۱۳۴ باید اشاره نمود که اعمال مقررات ادغام احکام (تعدد) یا همان ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نتیجتاً به نفع متهم است. اگر شخصی مرتکب جرمی شود و مجازات آن را تحمل کند و پس از آن مرتکب جرم دیگری شود باید مجازات آن جرم را نیز مستقلاً تحمل نماید. اما اینکه به هر دلیل دست قوه عدالت به وی نرسیده و او مرتکب چند جرم شده است، اعمال یک جای تمام مجازات‌ها با هم، دور از انصاف است. لذا به شکلی که آثار این تعدد را نیز تحمل کند؛ اما حبس وی بسیار طولانی نشود، مقررات ماده ۱۳۴ اعمال می‌شود (باقری فارسی، همان: ۱).

در اینجا بندهای ماده هر کدام به صورت جداگانه توضیح داده می‌شود:

الف) هرگاه جرایم ارتكابی مختلف نباشند؛ در صدور حکم، فقط یک حکم محکومیت صادر می‌شود. مثلاً در چک بلامحل اگر فرد مرتکب صدور پنج فقره چک بلامحل نسبت به ۵ نفر شاکی شده باشد؛ فقط یک مجازات برای وی صادر می‌شود؛ مثلاً یک سال حبس. در اینجا دادگاه فقط می‌تواند مجازات را تشدید کند؛ آن هم مطابق ماده ۱۳۴ ق.م.ا اصلاحی و نمی‌توان برای وی پنج فقره یک سال حبس در نظر گیرد.

ب) از آنجا که مطابق تبصره الحاقی به ماده ۱۸ ق.م.ا که توضیح آن ذیل آن ماده ذکر شده است، صدور حکم بیش از حداقل نیاز به استدلال قاضی دارد، بند «ب» در جایی که تعدد جرایم مختلف تا ۳ مورد باشد، حداقل را میانگین حداکثر و حداقل هر جرم در نظر گرفته است. در اینجا صدور حکم بیشتر از حداکثر امکان ندارد. ناگفته نماند تعیین حداقل برای هر یک از جرایم در این بند، مانع از اعمال تخفیف مطابق بند «خ» این ماده نیست. درک این بند با مقایسه آن با صورت مشابه قبل از اصلاحات بهتر خواهد بود:

این ماده قبل از اصلاح چنین بوده است و صدر ماده بیان می‌داشت که «هرگاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، دادگاه برای هر یک از آن جرایم، حداکثر مجازات مقرر را حکم می‌کند». بنابراین ملاحظه می‌شود؛ دادگاه تکلیف داشت که حداکثر مجازات را در نظر بگیرد. اما پس از اصلاحات نه تنها چنین تکلیفی ندارد؛ بلکه فقط حداقل آن معین شده و حتی دادگاه مطابق بند «خ» می‌تواند حداقل را مطابق مواد ۳۷ و ۳۸ ق.م.ا کاهش نیز بدهد. با توجه به اینکه نام این قانون، قانون کاهش مجازات حبس است؛ لذا محدود اختیارات دادگاه برای کم کردن مجازات حبس در این نوع تعدد گسترش یافته است.

پ) قبل از اصلاحات در جایی که تعداد جرایم ارتكابی بیش از ۳ جرم بود؛ دادگاه مجبور بوده، مجازات هر کدام از جرایم را بیشتر از حداکثر مقرر قانونی در نظر بگیرد و سقف این افزایش، حداکثر به اضافه نصف بود که خود باعث افزایش مجازات‌های حبس می‌شد. زیرا، تشدید به بیشتر از حداکثر، اجباری بود. اما پس از اصلاح، در صورت تعدد جرایم به بیش از ۳ فقره، مجازات هر یک حداکثر مجازات است و تشدید آن به بیشتر از حداکثر از اختیارات

دادگاه است نه اجبار. اختیار دادگاه در تشدید نیز اضافه کردن حداکثر تا یک چهارم مجازات است نه تا نصف و این خود یعنی کم کردن حبس که فلسفه اصلاحات اخیر است (باقری فارسی، همان: ۱).

ت) در بند «ت» سه نکته مهم وجود دارد: اول اینکه برخلاف تبصره ۴ ماده ۱۳۴ ق.م.ا سابق که تصریح کرده بود مقررات تعدد جرم در مورد جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸ اعمال نمی‌شود، بند «ت» به صراحت اعلام نموده که مقررات تعدد در ماده ۱۳۴ ق.م.ا اصلاحی، در درجات ۷ و ۸ نیز اعمال می‌شود. یعنی چنانچه در جرایم متعدد یک نفر متهم به جرایم درجه ۷ و ۸ نیز باشد؛ امکان اعمال مقررات تعدد وجود دارد و لازم نیست مجازات درجات ۷ و ۸ جداگانه تعیین و تحمل شود. دوم اینکه اگرچه مقررات تعدد در مورد درجات ۷ و ۸ اعمال می‌شود؛ اما جمع آنها با درجات ۶ و بالاتر مطابق بندهای «ب» یا «ت» باعث تشدید نمی‌شود؛ مگر اینکه تعداد جرایم، خود بدون در نظر گرفتن جرایم درجه ۷ و ۸ به تعدد برسد؛ که آنها خودشان باعث تشدید می‌شوند. سوم اینکه در صورتی که متهم مرتکب چند فقره جرم شده که بین آنها درجات ۷ و ۸ و بالاتر نیز باشد، برای درجات ۷ و ۸ مجازات مستقل تعیین می‌شود و برای درجات بالاتر نیز مجازات مستقل تعیین میشود و فقط مجازات اشد باید اجرا شود و مجازات درجه ۷ و ۸ اجرا نمی‌شوند.

۶۰۴

ث) بند «ث» نیز حاوی چند نکته است؛ اول اینکه، در بحث تعدد همیشه مجازات اشد قابل اجرا است. دوم اینکه، چنانچه به دلیلی مجازات اشد قابل اجرا نبود؛ مجازات اشد دیگر اجرا می‌شود. سوم اینکه، میزان حبس تحمل شده مجازات اشد قبلی در اجرای مجازات حبس اشد بعدی محاسبه می‌شود. مثلاً اگر مجازات حبس اشد ۱۰ سال بود و فرد ۵ سال آن را تحمل کرده و به هر دلیلی مثلاً نسخ مجازات قانونی، این مجازات غیر قابل اجرا شد و مجازات اشد بعدی که ۶ سال بود به اجرا درآمد، محکوم علیه فقط یک سال دیگر باید تحمل حبس کند؛ زیرا ۵ سال سابق برای وی در نظر گرفته می‌شود. چهارم اینکه، آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و حبس در حکم اجرا است و اگر یکی از این موارد باعث توقف حکم شود؛ چون

حکم اشد اجرا شده تلقی می‌شود، دیگر محکوم علیه آزاد می‌شود و نوبت به اجرای مجازات اشد بعدی نمیرسد.

ج) بند «ج» منطبق با بندهای «ب» و «پ» می‌باشد. دقت شود اگر جرم‌های ارتكابی دارای حداقل و حداکثر بودند و ۳ جرم و یا کمتر بودند؛ مطابق بند «ب» فقط حداقل را افزایش می‌دادیم و اگر بیش از ۳ جرم بودند فقط می‌توانستیم یک چهارم آن را تشدید کنیم. حال که حداقل ندارند؛ به جای اعمال بند «ب» مطابق بند «ج» هرگاه جرایم بیش از ۳ جرم نباشند، تا یک ششم می‌توان به آن اضافه کرد و بیش از ۳ جرم باشند، کماکان تا یک چهارم می‌توان به مجازات اضافه نمود.

ح) آنچه در بند «ح» بسیار مهم است این موضوع است که، چنانچه مجازات‌های مندرج در مواد ۲۳ یا ۲۶ ق.م.ا یعنی مجازات‌های تکمیلی یا تبعی به عنوان مجازات «اصلی» برای جرمی در نظر گرفته شده باشد؛ اگر آن جرم، اشد نباشد؛ اما آن مجازات باید اجرا شود. به بیان دیگر؛ هم مجازات اشد اجرا شود و هم مجازات تکمیلی یا تبعی و اگر مجازات اشد اجرا شد و ملاحظه شد، مجازات غیر از آثار تبعی دارد، علاوه بر مجازات اشد، آثار تبعی جرم غیر اشد نیز اجرا می‌گردد.

۶۰۵

خ) همچنین تبصره ۳ ماده ۱۳۴ ق.م.ا سابق اعلام می‌نمود؛ در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف دادگاه می‌تواند مجازات مرتکب تا میانگین حداقل و حداکثر... کاهش دهد. برای مثال، اگر فردی مرتکب جرایم متعدد شده بود که مثلاً مجازات یکی از جرایم ۵ سال تا ۱۰ سال حبس باشد و یکی از جهات تخفیف در مورد متهم وجود داشته باشد، دادگاه میانگین حداقل و حداکثر را در نظر می‌گیرد و فقط می‌تواند تا هفت سال و نیم سال حبس را به عنوان تخفیف برای متهم در نظر گرفت. اما مطابق بند «خ» جدید دادگاه می‌تواند برای هر کدام از جرایم تخفیفات لازم را در نظر بگیرد. مثلاً همان جرم را که مجازات ۵ سال تا ۱۰ سال را داشت با توجه به ماده ۳۷ ق.م.ا اصلاحی به ۲ سال حبس کاهش بدهد و پس از اینکه همه جرایم را تخفیف داد، مجازات اشد در حق محکوم علیه اجرا می‌شود.

د) مثالی که برای بند «د» می‌توان ذکر نمود؛ این است که، مثلاً فردی با تخریب قفل در و ورود به عنف وارد منزل شده و مالی را سرقت کرده است؛ که همه اینها یک جرم سرقت می‌باشد و مطابق بند «د» ما برای مرتکب سه جرم تخریب و ورود به عنف و سرقت در نظر نمی‌گیریم؛ بلکه همان سرقت را در نظر می‌گیریم (باقری فارسی، همان: ۱).

همچنین در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ یک تبصره به‌عنوان تبصره (۶) به ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ الحاق شده است که بخشی از آن مربوط به مجازات در رابطه با تعدد جرم است. این موضوع در رابطه با جرائم درجه ۸ است. مطابق این تبصره: در صورت تعدد مجازاتها، مجازات شدیدتر و در صورت عدم امکان تشخیص مجازات شدیدتر، مجازات حبس ملاک است. همچنین اگر مجازاتی با هیچ یک از بندهای هشتگانه این ماده مطابقت نداشته باشد مجازات درجه هفت محسوب می‌شود (قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹). بنابراین بطور کلی آنچه که در تغییر و اصلاح قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ در مورد تعدد جرم حاصل شده است را به صورت می‌توان تشریح کرد:

اول اینکه، حکم تعدد نتیجه ای که قبلاً شبیه تعدد مادی بود، منطبق بر تعدد معنوی گردیده است. حکم تعدد معنوی همانند تعدد نتیجه است و لهذا مرتکب فقط به مجازات جرمی که شدیدتر است محکوم می‌شود، دوم اینکه در خصوص تعدد جرم تفکیک تعدد مادی به تعدد مادی مشابه و مختلف است. در تعدد مادی مشابه مرتکب یک جرم را تکرار می‌کند و در تعدد مختلف مرتکب جرایم مختلف را انجام می‌دهد. تعدد مادی مشابه و مختلف از حیث حکم دارای دو تفاوت هستند. تفاوت نخست آن که در تعدد مادی مشابه برای همه جرایم یک مجازات تعیین می‌شود ولی در تعدد مادی مختلف برای هر جرم یک مجازات تعیین می‌شود. تفاوت دوم آن است که در تعدد مادی مشابه، تشدید مجازات اختیاری است ولی در تعدد مادی مختلف تشدید مجازات اجباری است (گرامی و فرهمند، ۱۳۹۹: ۱۶).

سوم اینکه نحوه تشدید مجازات در تعدد مادی مشابه و مختلف تابع قواعد واحدی است. قاعده نحوه تشدید آن است که یا تعداد جرایم ارتكابی تا سه جرم است که در این صورت قاضی بین میانگین حداقل و اکثر و حد اکثر مجازات مقرر قانونی مخیر می‌شود در حالتی که تعداد جرایم بیش از سه جرم است حداقل مجازات قابل تعیین عبارت است از بیش از حد اکثر مجازات قانونی و حداکثر مجازات قابل تعیین عبارت است از حداکثر مجازات به علاوه یک چهارم حداکثر مجازات. در حالتی که مجازات قانونی فاقد اقل و اکثر باشد اگر جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه می‌تواند تا یک ششم و اگر بیش از سه جرم باشد تا یک چهارم به اصل آن اضافه کند (همان: ۱۷).

چهارم اجرای مجازات اشد در تعدد مادی مختلف است. در تعدد مادی مختلف از بین مجازات‌های تعیین شده مجازات جرم اشد اجرا و در صورتی که مجازات جرم اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل شود یا به موجبی مانند گذشت شاکی خصوصی، نسخ مجازات قانونی، یا مرور زمان غیر قابل اجرا بشود، مجازات اشد بعدی اجرا می‌شود و در این حالت میزان مجازات اجرا شده قبلی در اجرای مجازات اشد بعدی، محاسبه می‌شود. آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات و عفو در حکم اجرا است. پنجم موضوع تعدد در جرایم درجه هفت و هشت است. در صورتی که در جرایم ارتكابی جرم درجه هفت و هشت باشد، این جرایم از جرایم درجه یک تا شش جدا شده و در صورتی که واحد باشند برای آن مجازات تعیین می‌شود و شو در صورتیکه جرایم درجه هفت و هشت متعدد باشند طبق مقررات تعدد به شرح بالا برای آن‌ها مجازات تعیین می‌شود و این جرایم موجب تشدید مجازات درجه یک تا شش نمی‌شوند. نهایتاً از بین تمامی مجازات‌های تعیین شده چه درجه هفت و هشت و چه درجه یک تا شش مجازات جرم شد قابل اجرا است و به خلاف قانون سابق جمع مجازات اعمال نمی‌شود. همچنین در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف مطابق مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات اسلامی عمل می‌شود و محدودیت‌های قانون سابق وجود ندارد (همان: ۱۷).

نتیجه گیری

همانگونه که ذکر شد قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹ همانگونه که از نام آن پیداست به منظور کاهش مجازات حبس تدوین شده و تغییرات و اصلاحیه هایی در کیفرها و مجازات ایی که در قانون مجازات اسلامی ایجاد نموده است. آنچه در رابطه با این قانون و اصلاحیه های صورت گرفته مشاهده می شود و دامنه این است که این قانون دارای رویکردی کلی نسبت به کاهش مجازات حبس تعزیری است و شامل همه مواد و تبصره های قانون مجازات اسلامی نمی باشد. همچنین موضوع برخی از مواد و تعدادی از اصلاحیه های این قانون مربوط به مباحث و موضوعات تعدد جرم است و همه موضوعات و مواد مربوط به تعدد جرم را شامل نمی شود. بنابراین دامنه شمول قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹ هم در حوزه کلی مجازاتها و هم حوزه مجازاتهای مرتبط با تعدد جرم محدود است.

در خصوص اهداف و رویکرد این قانون نیز باید گفت که این قانون برای اصلاح پذیری بیشتر مجرم و تناسب جرم مجازات و رعایت اصل فردی کردن مجازات، دایره اختیارات مقامات قضایی را در اعمال کیفیات مخففه در تخفیف و تبدیل مجازات به ویژه مجازات حبس به مجازات دیگر که در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محدودیتی وجود داشت این محدودیتها با این قانون اصلاحیه برداشته شده است. یا در تعدد و تکرار جرم که اعمال تشدید مجازات الزامی بوده، این قانون اصلاحی تا حدودی الزام در تشدید مجازات در وضعیت تعدد و تکرار جرم را برداشته و در اختیار مقام قضایی با وجود شرایطی قائل شده است و حتی اجازه اعمال تخفیف مجازات در حالات تعدد و تکرار جرم را پیش بینی کرده است. بنابراین قانون گذار در فرآیند کیفرگذاری در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ با توجه به دامنه شمول و اهداف و رویکردی که در این قانون مدنظر بوده است توانسته است برخی ابهامات قوانین پیشین را مرتفع نموده، در برخی حوزه ها دامنه اختیارات قضات را افزایش داده و در برخی حوزه ها نیز به نفع متهم و مرتکبین جرائم کیفرگذاری نموده است و قانون گذار در برخی از قوانین، مواد و مجازاتهای مرتبط با تعدد جرم نیز ورود نکرده است.

منابع و مأخذ

- گرامی، حسین فرهمند، مجتبی (۱۳۹۹)، «جستاری در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳»، فصلنامه علمی تخصصی حقوقی و قضایی، دوره ۳، شماره ۱، بهار.
- باقری فارسی، یوسف (۱۳۹۹)، «تحلیل و تبیین قانون کاهش مجازات حبس تعزیری»، مقاله حقوقی آنلاین، خرداد.
- محبی، جلیل و ریاضت، زینب (۱۳۹۵)، «مبانی و مدل کیفرگذاری (مطالعه موردی در جرایم علیه امنیت)»، فصلنامه علمی پژوهشی آفاق امنیت، سال نهم، شماره ۳۳، زمستان.
- حمیری، فاضل (۱۳۹۵)، «بررسی تعدد جرائم تعزیری در قانون جدید مجازات اسلامی (ماده ۱۳۴ ق.م.ا)»، کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی.
- فروغی، فضل اله و جودکی، بهزاد (۱۳۹۴)، «تعدد نتیجه در جرایم تعزیری براساس قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، فصلنامه دیدگاههای حقوق قضایی، شماره ۷۰، تابستان.
- فروغی، فضل اله و رحیمیان، رضا (۱۳۹۴)، «ارزیابی تعدد مادی جرائم تعزیری در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲»، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره ۷، شماره ۴، زمستان.
- جعفری، مجتبی (۱۳۹۲)، «تعدد جرم و آثار آن در قانون جدید مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره پنجم، زمستان.
- فلاحی، ابوالقاسم (۱۳۹۲)، «تخفیف مجازات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۲، شماره ۱۰۹، تابستان.
- حاجی زاده ده آبادی، احمد (۱۳۸۹)، «طبقه بندی مجازات ها در قانون مجازات اسلامی: جایگاه تعزیرات و مجازات های بازدارنده»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۷۴، شماره ۶۹، بهار.

